

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN:2459-1149

Article Type
Research Article

Received / Makale Geliş
14.10.2020

Published / Yayımlanma
30.11.2020

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2155>

Dr. Öğr. Ü. Gülseren MUTLU

Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskişehir / TÜRKİYE

Citation: Mutlu, Ü. G. (2020). Antikçağ'da Üzüm / şarabın halk tıbbında kullanımı. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(61), 3266-3276.

ANTİKÇAĞ'DA ÜZÜM / ŞARABIN HALK TIBBINDA KULLANIMI

ÖZET

Bitkilerin tedavi amaçlı kullanımı, modern tıbbın gelişiminden ve yayılışından çok önce var olmuş ve halen tedavi edici yöntemler olarak tanımlanmaktadır. Asma bitkisinin (*Vitis vinifera* L.) meyvelerinin taze, kuru veya işlenip şarap haliyle tüketimi yaklaşık MÖ 8500-MÖ 4000 yıllarından bu yana halk tıbbında tedavi amaçla kullanılmaktadır. Antik Çin, Mısır tıbbı ve Hippocrates (MÖ 5.-4. yy), Theophrastus (MÖ 4. yy), Dioscurides, Plinius the Elder (Gaius Plinius Secundus/MS 1.yy), Klaudios Galenos, (MS 2. yy) vd. Antikçağ hekimleri tarafından hastalıkların çaresi olarak üzüm/şarap yaygın olarak kullanılmıştır. Bugüne değin şarabın kökeni, ekonomisi, ticareti gibi konular üzerine yapılmış çok sayıda araştırma olmasına rağmen tıbbi kullanımı pek ele alınmamıştır. Bu çalışma yapılan literatür taramasının ardından birincil kaynaklar, yabancı ve yerli araştırma çalışmaları taranarak, nitel araştırma modellerinden olan doküman analiz yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı; Antikçağ hekimlerinin eserleri ve yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ile çağlar boyunca tıp alanında popüler olan şarabın, Antikçağ halk tıbbında hastalıkların tedavisindeki tarihsel rolünü analiz etmektir. Antikçağ toplumunun halk sağlığında şarabın işgal ettiği önemi ve yeri vurgulaması da ikincil amaçtır.

Anahtar Kelimeler: Şarap, üzüm, Antikçağ, Halk Tıbbı, tedavi.

THE USE OF GRAPE / WINE IN FOLK MEDICINE IN THE ANCIENT TIME

ABSTRACT

The therapeutic use of herbs existed long before the development and spread of modern medicine and is still defined as therapeutic methods. The consumption of fresh and dried grapes or as wine after processing grapevine (*Vitis vinifera* L.) fruits has been used for treatment in folk medicine since about 8500 BC to 4000 BC. Ancient China, Egyptian medicine and Hippocrates (5th-4th century BC), Theophrastus (4th century BC), Dioscurides, Plinius the Elder (Gaius Plinius Secundus/1st century AD), Klaudios Galenos (2nd century AD), et al. Grape/wine was widely used by ancient doctors as a cure for diseases. Although there are many studies on the origin, economy, and trade of wine, its medical use has not been discussed much. This study was prepared using the document analysis method, one of the qualitative research models, by surveying primary sources and foreign and domestic research studies after the literature review. The purpose of the study is to analyze the historical role of wine, which has been popular in medicine throughout the ages, in the treatment of diseases in ancient folk medicine by evaluating the works of ancient doctors and information obtained from written sources. The secondary purpose is to emphasize the importance and place of wine in the public health of ancient society.

Keywords: Wine, grape, Ancient Age, Folk Medicine, treatment.

“Tarihini bilen herkes, şaraplarını mutlaka bilmelidir”.¹

1. GİRİŞ

Antikçağ'da tanrısal bir bitki olduğuna inanılan üzüm/şarap, hastalıklarla mücadelede en etkili ve en popüler ilaçtır.² Plinius The Elder'in bu ifadesi üzüm/şarabın hem dinsel hem de toplum sağlığı için ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır.

¹ Mondavi, 1994: 66-69.

² Plinius The Elder, 2017: 59-60.

Medeniyet tarihi birçok yönden şarabın tarihi olmuştur.³ İnsana dair birçok kültürel öğeyi bünyesinde barındıran besin maddelerinin tarihi yolculuğu içerisinde asma bitkisinin (*Vitis Vinifera*⁴) gerek üzüm olarak gerekse şarap olarak kullanımı, uygarlık tarihinin büyük bir aşamasını gerçekleştirilmiş olmalıdır. Uzun yıllar kalıcılığını koruyan bir bitki olmasından dolayı Plinius The Elder, doğanın varlığında asmadan daha kalıcı bir başka odun olmadığını ifade etmektedir.⁵ Belki de bu özelliğinden kaynaklı halk tıbbi alanında tedavi edici özelliği ile ön plana çıkan üzüm/şarap “ölümsüzlüğü” temsil etmektedir.

Şarabın, Antikçağ halk tıbbında kullanımı oldukça önemlidir.⁶ Bu bakımdan sadece beslenme amacıyla değil, aynı zamanda şifa kaynağı olarak da kullanılmıştır. MÖ 3. Binyıldan itibaren şarabın olumlu ve olumsuz yönleri, sosyal, tıbbi ve diyetteki rolleri eski literatürde kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır. Şarabı kullanan Eskiçağ toplumlarının hangi amaçla, hangi özelliklerini ne şekilde kullandıklarına dair ayrıntılı bilgiler veren birçok antik yazara rastlıyoruz. Şarabı tedavi amaçlı kullananların başında Hippokrates ve Klaudios Galenos gelmektedir. Hippokrates’le birlikte Tanrı’nın hastalıkların nedeni değil, hastalığın insani bir olgu olduğu görüşünün kabul edilmesiyle birlikte tabiatın iyileştirici kuvvetinden faydalanan Antikçağ insanı, bitkisel, madensel, hayvansal ilaçları çok iyi tanıma yoluna gitmiştir.⁷ Hippokrates ve devamındaki hekimler, tedavide “sıvılar teorisine” göre teşhisi koyarak, vücutta ana sıvılardaki azalma veya çoğalma ile bozulan dengeyi düzeltmeye çalışmışlardır. Hippokrates’e göre, hava, soğuk, güneş, rüzgâr gibi etkenler hastalık nedeni olabileceği gibi yiyecekler, içecekler ve beslenme de hastalık nedeni olabilmektedir. Bu sebeple tedavide hastaya diyet, kusturucular, kan alma, iklim değiştirme vb. gibi yöntemler uygulamışlardır. Doğa, tüm olayların düzenini belirleyen biricik ilkedir. Doğanın tedavi edici (*medicatrice*) bir ajan olduğunu kabul eden Hippokrates’in, doğanın etkisini şu şekilde belirttiği ifade edilmiştir⁸. “Doğa hastalıkların hekimidir.” Ona göre hastalıkların sebebi her ne kadar esen rüzgar, solunan hava, yaşanan coğrafya ve alınan besinler gibi nedenlere dayansa, bunlar insan sağlığı üzerinde hatırı sayılır etkilerde bulunsa da, aslında esas olan insan vücudunun dengesidir⁹.

Arkeolojik bulgulara göre Eskiçağ’da insanlar besin elde etmek ve sağlık sorunlarını gidermek için Tanrı’nın insana verdiği en değerli şey olan bitkilerden faydalanmışlardır. Bu anlamda Antik tıpta ilaç hammaddesi olarak en çok bitkiler kullanılmıştır. Zamanla doğrudan bitki ya da kısımlarını (*drog*) kullanmak yerine bunlardan elde edilen ekstre ve ürünleri kullanmaya başlamışlardır. Bitkilerin ilaç olarak alınmasının ilk örnekleri belki de çok daha önceden başlanarak kullanılan şaraptı. Dünyanın bilinen en eski tıp ve eczacılık kitaplarından olan *De Materia Medica*’nın yazarı Dioscorides ele aldığı bitkilerin, tıbbi kullanım amaçları, dozajları ve yan etkilerini içeren bilgilere geniş olarak yer verirken, bitkilerin hazırlanması ve saklanması konusunda da aydınlatıcı bilgiler aktarmıştır. Eserin beşinci cildinde özellikle üzüm ve şarabın halk sağlığında kullanımı ile ilgili geniş bilgilere yer verilmiştir.¹⁰ Plinius The Elder, *The Natural History* adlı eserinde şarabın birçok çeşidine ayrıntılı olarak değinirken, Clazomenae, Cnidos ve Telmessos şaraplarını ayrıntılı olarak anlatmıştır. Anadolu’nun doğusunda üretilen şarapların Yunan şaraplarına eşit kalitede olduğunu anlatan Strabon, *Geography* adlı eserinde Pisidia’da özellikle tıbbi amaçlarla kullanılan şaraplarından söz etmiştir. Filozof ve botanik babası olarak bilinen Theophrastus’un *History of Plants* isimli eserinde, özellikle IX. Kitap bitkilerin özellikleri ve bitkilerin tıbbi kullanımında etkileri hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Bunun dışında Pontus kralı Mithridates VI. Eupator’un şahsi hekimi Crateuas’ın (MÖ 1. yy) onlarca bitkisel malzeme kullanarak hazırladığı ve şarap içerisinde eritilerek günlük küçük dozlarda alınan bal bazlı karışım, tüm zehirler karşısında bir panzehir olarak kullanılmıştır.¹¹ Plinius The Elder’in *Naturalis Historia* başlıklı eserinde şarabın tabiatı ve Antikçağ’da içilen şaraplar hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Klaudios Galenos, (MS 129-200) *De Andidotis* isimli panzehir üzerine yazdığı eserinde dönemin değişik şarap türlerine ve özelliklerine değinmiştir. Athenaeus, *Deipnosophists* adlı eserinde Myndos şarabının özelliklerinden bahsetmiştir. Homeros *İlyada* ve *Odessa*’da Pramnian şaraplarının, savaşta askeri yaralanmalardaki

³ McGovern & Mondavi, 2007: 487.

⁴ Bombardelli & Morazzoni 1995: 295-316.

⁵ Plinius The Elder, 2017: I. XIV. 1. 11.

⁶ Merianos, 2014: 249; Laflı, 2016: 26.

⁷ Mylonas & Tzerbos, 2006: 129.

⁸ Hippokrates, 2018: 21.

⁹ Hippokrates, 2020: xii; Uğurlu, 1997: 73.

¹⁰ Dioscorides, 2020: V. 9- V. 83.

¹¹ Stannard, 1969: 213.

kullanımına vurgu yapmıştır. Herodotos, Armenia dolaylarındaki şarapları överken, Ksenophon eserinde Kilikya’da on mil boyunca uzanan geniş ovalardaki üzüm bağlarına geniş yer vermiştir. Vitruvius, *De Architecture*’da Tmolos şaraplarını anlatmış, Dioskourides eserinde Tmolos şaraplarının faydalarına geniş vermiştir.

2. ANTİKÇAĞ’DA ÜZÜM

Üzüm, antik dünyanın vazgeçilmez meyvelerinden biridir. Üzüm ile ilgili kavramlar (üzüm, bağ, asma, şarap) tarih boyunca insan yaşamında önemli olmuştur. Antikçağ toplumlarında bir bölgede bir ürünün kullanıldığının en önemli kanıtlarından biri, yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen buluntulardır. Anadolu bu anlamda üzümün üretildiği, binlerce yıldır kültürü yapılan bir coğrafyadır. Anadolu’da elde edilen üzümler çoğunlukla kuru ve yaş olarak tüketilirken bir kısmı pekmez, pestil, lokum ve şarap yapımında kullanılmıştır. Üzümde elde edilen ürünler sadece besin içerikleri yönünden önem taşımakla kalmayıp, insan sağlığı üzerine olan olumlu etkileri nedeniyle büyük önem taşımaktadır.

Modern dağılıma göre, üzümün evcil hali olan asma, yaygın görüşe göre MÖ IX. Binyılda Kafkasya’dan Kuzey Anadolu’ya ve oradan da Avrupa’ya doğru doğu-batı eksenince uzanıp, Anadolu’nun güneydoğusundaki Toros Dağları’nın güney yamaçları boyunca yayılım göstermiştir.¹² Bir Antikçağ hekimi olarak Dioscorides’in *De Materia Medica*’sında asma bitkisinin yaprakları ve dallarının şifalı olduğu, “..*asmanın yaprakları ve dalları baş ağrılarını, iltihabı ve mide yanmalarını azaltır.*” sözüyle ifade edilmiştir.¹³ Anlaşıldığı kadarıyla asma yaprakları ve üzüm çok farklı tıbbi alanlarda kullanılmıştır. Üzüm yapraklarının suyu göz antiseptiğinde kullanılırken, yaprakların büzücü/sıkılaştırıcı özelliği ishal, kanama, varis ve hemoroid tedavilerinde Antikçağ insanı tarafından tercih edilmiştir. Ayrıca üzüm meyvesinin olgunlaşmamış suyu boğaz enfeksiyonlarında kullanılmıştır. Kuru üzüm, sakinleştirici, serinletici, laksatif olarak kullanılmış, susuzluğa, ses kısıklığına, öksürüğe karşı hastalara önerilmiştir.¹⁴ Theophrastus’un üzümün antibiyotik etkisine vurgu yaptığından söz edilmiştir.¹⁵ Antikçağ insanının tedavi yöntemlerine baktığımızda ciddi operasyonları en son çare olarak gördüklerini biliyoruz. Özellikle etkin ve yaygın olarak kullandıkları diyetle tedavide ise üzümün son derece geniş amaçlı kullanıldığı ve öncelikli besinler arasında yer aldığı görülmektedir.

Dioscorides şarabın türlerine değindiği eserinde, mide rahatsızlıklarından karaciğer rahatsızlıklarına, böbrek rahatsızlıklarından yılan sokmalarına birçok hastalık için halk tıbbında kullanımından bahsetmiştir.¹⁶ Yine Klaudios Galenos’un, hastalarına verdiği reçetelerde Bithynia şarabını ilaç olarak tavsiye ettiğinden söz edilmektedir.¹⁷ Bugün özellikle kırmızı şarabın sağlığı geliştirici olumlu etkileri bilim dünyasında kabul edilmektedir.¹⁸ Üzüm ve üzüm ürünlerinin son yıllarda sağlık alanında olumlu etkileri üzerine yapılan çalışmalar, içerisinde barındırdığı bileşikler sayesinde özellikle bazı kanser türlerine karşı koruyucu olmalarıyla dikkat çekmektedir. Bu bileşiklerin kalp hastalıkları ve bakterilerle mücadelede tedavi edici özelliğinin yanı sıra kolesterol düşürücü ve antioksidan etkileri barındırdıkları kabul edilmektedir.¹⁹

3. ŞARABIN HALK TIBBİNDA KULLANIMI

Batı toplumlarında özellikle gastronomi ile ilişkilendirilen şarap, farklı meyvelerden yapılmakla birlikte özellikle üzüm ilk akla gelen besindir. Aynı üzüm cinsi, farklı bölgelerde hatta aynı bölgede farklı topografyada üretildiğinde üretilen şarap birbirinden farklı olmaktadır. Coğrafi konum, denize olan yüksekliği, arazinin yeri ve yönü gibi değişkenler yetişen üzümün ve dolayısıyla şarabın çeşitliliğini sağlamaktadır.²⁰ Fermentasyon yani üzüm suyunun fermante edilerek bir tat ve keyif verici özelliğe dönüştürülmesi işlemi birçok kültürde ortak biçimde algılanmaktadır. Şarabın bu özelliği hücrede protoplazmanın esasını oluşturan proteinlerin temel yapı taşı olan amino asitlerin, şarapların

¹² Gorny, 1996:137.

¹³ Dioscorides, 2020: V. 1.

¹⁴ Bombardelli & Morazzoni, 1995: 293-316; Ayrıntılı bilgi için bkz. Majno, 1975.

¹⁵ Scarborough, 1978: 361-363.

¹⁶ Dioscorides, 2020: V. 24-V. 27.

¹⁷ Laflı, 2016: 22-28.

¹⁸ Fernandes, Gregorio, Soares, Mateus & Freitas, 2017: 292.

¹⁹ Yang & Xiao, 2013: 1212-1222; Keskin, Gökçen, Kunter, Cantürk & Karadoğan, 2017: 93-95.

²⁰ Kaya, 2017: 18.

içeriğindeki önemini ortaya çıkarmaktadır.²¹ Asklepiades'in MÖ 2. Yy'nın sonlarında Roma'ya gelmesiyle Roma'da tıp ciddi anlamda mesafe kat ettiği ve nitekim Asklepiades'in, daha çok abartılı tedavilerin (egzotik ve mide bulandırıcı ilaçlar) yerine basit terapötik ilaçları tercih ettiği için takma adının “*şarap-veren*” anlamına geldiğinden söz edilmiştir.²² Yunan toplumunun tıp da dahil olmak üzere Roma tarafından kabul edilmesinden önce hastalar aile üyeleri tarafından tedavi edilmekteydi. Örneğin Yaşlı Cato, genellikle kabızlıktan sağırlığa kadar birçok hastalığın tedavisine reçete oluştururken, lahana, su ve şarap karışımını, işitme duyusunu kaybetmiş sağır bir adamın kulağının tedavisinde kullanmıştır.²³

Tecrübeyi tıp sanatının esası olarak gören Hippokrates'e göre tedavi yönteminde insan vücudundaki dört temel unsurun (kan, balgam, sarı ve kara safra) dengesini esas almak önemli idi²⁴. Bu dengenin sağlanmasında Antikçağ insanı Tıp Sanatını başlıca üç kısma ayırmışlardır. Diyet, ilaç ve elle tedavi şeklinde. Diyet, vücudun ve doğanın mantıklı bir bilgisini elde ettikten sonra uygulanan bir tedavi yöntemi olmuştur. Yemek içmek, nefes almak vermek gibi vücudun doğal eylemleri arasında sağlıklı bir sindirim için çok önemlidir. Ve hastalıkların nedenleri sayılırken özellikle yiyecek ve şarabın çok miktarda alınımının hastalık oluşturacağından bahsedilmiştir. Bunun yanında şarabın karıştırılarak gücünün kırılmasıyla, uyku ve ter yolu ile vücuttaki ateşi dağıttığı üzerinde durulmuştur.²⁵

Esasen Plinius tarafından Antikçağ'da şarap hakkında ifade edilen bir gerçek vardır ki vücudun içerisine alındığında sıcaklık hissine neden olan şarap, vücudun dışına döküldüğünde serin ve ferahlatıcı özelliğe sahiptir.²⁶ Buradan yola çıkarak, Hippokrates'in dengeyi sağlamak için uyguladığı üç yöntemden ilk ikisini yani diyet ve ilaç olarak alınımını dahili kullanım, diğer elle tedaviyi ise şarabın banyo uygulamalarında gerek ovma gerek karışım suda bekleme şeklindeki kullanımı şeklinde düşündük ve başlıca iki başlık altında topladık.

3.1. Tedavi Yöntemi Olarak Harici Kullanımı

Hitit tıbbında, sosyal yaşamın tüm diğer yönleri gibi hastalıklar konusu tanrılarla ilişkilendirilmiştir. Dualar ve ritüellerde tanrılardan genellikle sağlık, zindelik, kas gücü, bolluk, bereket vd. istenirken hastalık, diz hastalığı, baş hastalığı, korku vd. kötülüklerin de uzaklaştırılması istenmektedir. Boğazköy arşivlerinde bu konuda pek fazla metin bulunmamakla birlikte Reçete Metinleri olarak hastalıkların semptomları, hastalıklı uzuv isimleri ve hastalıklar karşısında uygulanacak reçetelerde bir takım bitki isimleri yer almaktadır. Her ne kadar Hitit tıbbında dua, büyü ve diğer bazı ritüeller hastalıkların tedavisinde başvurulan yöntemler arasındaysa da tarımla uğraşan toplumlarda bölgede yetişen şifalı otların tıpta kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin;

*“Cinsi iktidarsızlık rahatsızlığının tedavi ritüelinde: 1. günde erzak: 3 kurban ekmeği, incir, üzüm., Tanrı yemeği, her şeyden biraz. Çifleşmemiş bir koyun postu, bir fıçı şarap, (baş örtüsü) veya erkek hastanın gömleği alınır. Bunların hepsi erzakin üstüne konur. Bir bakire kız bu malzemeyi alır; hasta, bir banyo aldıktan sonra arkadan gider. Tekrar banyo yapar. Malzemenin tümü açık araziye alınır; orada kamuştan bir kapı yapılır. Kırmızı ve beyaz ipler bağlanır; hastanın eline bir ayna ve kirman verilir; kapıdan geçirilir. Kapıdan çıkınca ayna ve kirman elinden alınır. Yay ve ok verilir.... Ritüelin devamında eğer Tanrı bir hastaya çocuk verirse, onların Tanrı'ya adak ve kurban sunacakları belirtilir”.*²⁷

Buradaki ritüelde üzüm ve şarabın banyo uygulamasıyla birlikte kullanılıyor olması, şaraptan arındırıcı ve temizleyici bir unsur olarak faydalandıklarını göstermektedir. Tabletlerde elin ve evin şarapla yıkanmasından bahsedilmesi de²⁸ yine şarabın temizleyici özelliğine olan algılarını yansıtmaktadır.

²¹ Ough, 1998: 96-100.

²² Jackson, 1999: 25.

²³ Kaisermann, Pawlowski & Mendel, 2019: 58.

²⁴ Hippokrates, 2020: xii.

²⁵ Celsus, 1971: I. 1.

²⁶ Plinius The Elder, 2017: I. XIV. 7. 1.

²⁷ Ünal, 1980: 491-492. (KUB IX 27+ I vdd.)

²⁸ Şensoy, 2012: 80-90.

Harici kullanımı için şarap ve sirkenin özellikle antiseptik özellikleri Yunan Roma hekimlerince bilinmektedir²⁹. Üzüm yapraklarının suyu göz antiseptiğinde kullanılmıştır.³⁰

Yunan tıbbi ile ilgili yazılı kaynak niteliğinde olan Homeros'un Antikçağ Tıp dünyası için vazgeçilmez bilgiler içeren eseri İlyada (MÖ 800) başlıklı eserinde savaş yaralanmalarını ayrıntılı olarak açıklamasının yanı sıra anatomi bilgisi aktararak ok ve kamaların çıkarılmasından, yaraları iyileştirme yöntemlerine, bitkisel özlerle yapılan ilaçlara ve yaralıyı hayata döndürmede yararlanılan şarap ve diğer sıvılara ayrıntılı olarak değinmiştir.³¹ Homeros eserinde Asklepiades'in hekim iki oğlu Podaleirius ve Machaon tarafından yapılan yara tedavileri hakkında açıklamalara yer vermiştir. Savaşta yaralanan askerlere acılarını dindiren ilaçlar uygulamakta olduklarını anlatmıştır³². Yine Asklepiades'in, sıcak ve soğuk banyoyu hastalıkların tedavisinde sıklıkla önerdiği, baş ağrısı ve ateş tedavisinde diğer ilaçlar arasında şarabı saydığı ifade edilirken Herodot'un kralların tedavisinde şarap çeşitlerine yer verdiği bildirilmiştir.³³

Celsus eserinde, hastalığa neden olan başlıca etkenler arasında saydığı aşırı yorgunluğu ortadan kaldırmada banyo önerirken, banyoda ılık suda oturmayı, daha sonra tüm vücudu ve özellikle su altında kalan kısımları seyreltilmiş şarap ve tuz ilave edilen yağ ile ovmanın iyi geldiğinden söz etmiştir. Ayrıca seyreltilmiş şarabın ardından kusmanın iyi geleceğini yorgunluğun devam etmesi durumunda ise su ve şarabın dönüşümlü olarak içilmesini tavsiye etmiştir. Yine soğuk algınlığı ve ishal şikayeti olan bir kişinin sıcak banyo ve terleme sonrasında ılık yiyecekler ve seyreltilmiş şarap almasını tavsiye etmiştir³⁴.

Hippokrates, kırık kemiklerin tedavisini ayrıntılı olarak anlattığı eserinde kemikleri şarapla ve şarapla ıslatılmış kompreslerle tedavi edin demiştir³⁵. Diğer kullanımlarında olduğu gibi burada da şarabın Antikçağ kullanımına baktığımızda direk kullanımından ziyade çoğunlukla zeytinyağı, bal ve diğer bazı maddelerle karıştırılarak yağın kullanımı dikkat çekmektedir.

Antikçağ günlük yaşamında genellikle bal ya da deniz suyu eklenerek tatlandırılan tatlı şarap tercih edilmiştir. Helen kültüründe şarap sudan sonraki en önemli içecektir. Şarap aynı zamanda Yunan köylünün sabah öğününde ekmeğini bandığı besindir. Yunanistan'da bugün hala şarap için kullanılan "krasi" kelimesi "karışım" anlamına gelmektedir. Hatta şaraba kireç, mermer tozu ve çeşitli baharatların eklendiği bilinmektedir. Helenler, bazen içerisine kekik, yarpuz ya da başka baharatlar ekleyerek şarabı özellikle tıp alanında iyileştirici olarak kullanmışlardır.³⁶ Hippokrates eserinde, bal ve su beyaz şarapla karıştırıldığında kimi yönden hastaya güç verirken, bazı yönlerde hastayı güçsüz düşürdüğünü yazmıştır³⁷. Galenos eserinde, yüksek düzeyde özelliklerin karışım sürecinde meydana gelen değişimle ortaya çıktığını yazmıştır³⁸. Homeros ise Pramnos şarabını karıştırarak hazırladığı içeceğin tıbbi faydasını açıklamıştır.³⁹

3.2. Tedavi Yöntemi Olarak Dahili Kullanımı

En eski kaynaklardan Ebers Papirüsü'nde mide rahatsızlığının tedavisinde, reçetede şarap yer almaktadır.⁴⁰ Mısır tıbbında tek bir maddeden hazırlanan ilaçlar olduğu gibi birkaç maddenin karışımıyla da ilaçların hazırlanmakta olduğu bilinmektedir. İlaç yapımında kullanılan bu bitkiler arasında üzümün yeri oldukça önemlidir.⁴¹ Mısır bu anlamda ileri bir eczacılık ve sanat bilgisine sahiptir. Mısır tıbbi yılan sokmasından felç ve damar hastalıklarına kadar birçok hastalığın tedavisinde oldukça ileri düzeydedir. Mısır'a ait ilaçlar ve tedavi ile ilgili Ebers Papirüsü'nün yanı sıra Edwin Smith

²⁹ Jackson, 1999: 63.

³⁰ Bombardelli & Morazzoni, 1995: 293-316.

³¹ Lewis, 1998: 45; Mylonas & Tzermpoş, 2008: 3.

³² Homeros, 2018: XI. 830-835.

³³ Kaisermann, Pawlowski & Mendel, 2019: 58.

³⁴ Celsus, 1971: I. 3, 55-69; I. 6. 75.

³⁵ Hippokrates, 2018: 350, 345.

³⁶ Laflı, 2016: 22.

³⁷ Hippokrates, 2018: 226-227.

³⁸ Galenos, 2018: 41.

³⁹ Homeros, 2018: XI. 635-640.

⁴⁰ Ghalioungui, 1987: 72.

⁴¹ Erginöz, 1999: 163-165.

Papirüsü, Kahun Papirüsü reçetelerde adı geçen bitkiler arasında üzüm yer almaktadır⁴². En erken kaynaklar olarak bilinen bu yazıtlar çeşitli hastalıklar ve semptomları ile ilgili çeşitli bilgiler içerir.

Anadolu'da ise şarap kültürünün tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Yine Hitit tabletlerinde kayıtlı reçeteler arasında da üzüme rastlanılmıştır. Hitit tabletlerinde şarap konusunda teşvik edici ibareler bulunmakta, bayram ritüellerinde şarap gibi içecekler tanrılara sunulan malzemeler arasında yer almaktadır.

Ayrıca iştahsızlık tedavisinde hastaya verilecek AN.TAH. ŠUM^{SAR} bitkisi, “beyaz ot”, tere tohumu ve şeytantesi yedi gün süreyle verildiği halde tedavi gerçekleşmediyse şarap (?), sarımsak, pırasa kökü, şullittini bitkisi “beyaz ot” verilmesi⁴³ gibi uygulamalarda görülüyor ki en son çare olarak şarabın kullanılması, kuvvetli bir deva niteliğinde algılanan şarabın Antikçağ insanının sağlığı için son derece önemlidir.

Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen Hititlerden kalma MÖ 3000'lere ait şarap sürahi ve ayaklı şarap kabı bulunmuş en eski şarap kabıdır. Kutsal törenler, dua ve ayin metinlerinde asmadan bahsedilmesi; asmanın, üzümün ve şarabın günlük hayatta büyük yer işgal ettiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca arkeolojik anlamda Phrygia Bölgesi kalıntılarında, Roma ve Yunan Medeniyetine ait sikke, heykel, seramik eşya ve binalarda asma figürünün önemli yer tuttuğu bilinmektedir.

Yunan mitolojisinde Dionysos'un ölümsüzlüğü, üzümün öze dönüşü olan şarap gibi süreklilik kazanmasıyla özdeşleştirilmiştir. Şarabın rengi yaşamının özünü oluşturan kanın rengi ile bağdaştırılmıştır.⁴⁴ Anadolu medeniyetlerinden etkilenen Yunan medeniyetindeki Şarap Tanrısı Dionysos, “Hayat Ağacı”nın tanrısıdır. Şarabın neşe ve canlılık verici etkisi ile insanı doğanın sırlarına erdiren yani tanrısallaştıran büyülü bir güce sahip olması nedeniyle etkili bir dinsel inanca neden olmuştur.⁴⁵ Dionysos'un bütün hastalıkları iyileştiren kadehini (kantharos), Plinius The Elder dini törenlerde Tanrı Dionysos'un sıklıkla kullandığından bahseder.⁴⁶ Yunan vazoları üzerinde Dionysos, elinde kantharos ile sıklıkla betimlenmiştir.⁴⁷ Kantharos figürü, Dionysos kültürünün emaresi olarak düşünülür. O kadehten içki içen korkuyu unuttur, cesaretlenir, bu sebeple de çok fazla seveni ve tapınanı vardır. Hesiodos'tan aktarıldığına göre, Dionysos'a inanan halk doğanın sırlarına ermek ve tanrısallaşmak için ayinlerde şarap içip sarhoş olmaktadır. Helen bağıcılığında sonbahar aylarında müzik eşliğinde şarkılar söylenerek yapılan bağ bozumu, Antikçağ insanı için bir bakıma keder ve üzüntüden arındıkları bir ritüel olarak algılanmaktadır.⁴⁸ Şarap bu bakımdan değerlendirildiğinde Antikçağ insanı için sosyal ve psikolojik faydaları ile de karşımıza çıkmaktadır.

Saf içilen şarabın ise açlığa iyi geldiği Hippokrates tarafından bildirilmiştir⁴⁹.

Diğer taraftan Celsus yine, diyetle tüketilen gıdaların çıkarılması gerektiği durumlarda kusma için aç karna çok soğuk olmayan şarap veya biraz bal eklenmiş şarap içme geleneğinden bahsetmiştir. Yine akşam yemekte huzursuzluk hisseden kişinin, kusmayı iki gün süreyle uyguladıktan sonra üçüncü gün, kavanozda korunmuş üzümlerin eklendiği şarapla ıslatılmış az miktarda eklemek yenilmesinin iyi olacağını bildirmiştir.⁵⁰ Bunun yanında Celsus, hazımsızlık olarak da tabir edilen sindirim yavaşlığı ve mide bölgesinde şişlik ya da gece susuzluk yaşanması durumunda gece yatmadan önce üç dört bardak şarap alımının iyi olacağını anlatmıştır.⁵¹ Celsus'un önerilerinde görülüyor ki şarabın harici olarak vücuda gerek ovma gerek şarapla yapılan karışımda vücutu bekletme gibi uygulamaların yanında dahili olarak diyet ve beslenmedeki kullanımı oldukça yaygın ve etkili bir tedavi yöntemi olmalıdır.

Celsus, diyetle ilgili olarak kışın daha az ama güçlü şarap içilmesini önerirken, yaşa bağlı beslenme önerisinde çocukların seyreltilmiş şarap tüketmeleri gerektiğini vurgulamıştır. İlkbahar ve yaz aylarında

⁴² Abou El-Soud, 2010: 82-86.

⁴³ Ünal, 1980: 488.

⁴⁴ Martin, 1987: 91-93.

⁴⁵ Cevizoğlu 1993, 1993: 66.

⁴⁶ Plinius The Elder, 2017: I. XIII, 53.

⁴⁷ Akkumaz, 2016: 117.

⁴⁸ Lafli, 2016: 24.

⁴⁹ Hippokrates, 2018 239.

⁵⁰ Celsus, 1971: I. 3, 55-69; I. 6. 75.

⁵¹ Celsus, 1971: I. 8. 77.

ise şarabın seyreltilerek içilmesi gerektiğinden söz etmiştir.⁵² Herodotos, şarabı seyreltmeden içtikleri için İskitler'e "Skythler gibi yapıyor" ifadesini kullanırken, Lydialılar içinse "şarap içmeyi bilmezler" demiştir.⁵³ Celsus, zayıf bir bünye için önerilerini sıralarken, seyahat halinde uygulanacak diyet programında bir gün su, ertesi gün şarap alımının bünyedeki değişikliğe de iyi geleceğinden bahsetmiştir.⁵⁴ Celsus, sağlık için yürümenin faydalı olduğundan genişçe bahsedip, şarap aldıktan sonra yürüyüş yapmayı önermiştir. Yine aç kalındığı durumlarda başın ağrılaşması durumunda su yerine seyreltilmiş hafif bir şarap alımını tavsiye edilmiştir.⁵⁵ Celsus'un bu önerilerinden anlaşılacağı üzere şarap tedaviye ek olarak Antikçağ halk sağlığında bir nevi önleyici tıp unsuru olarak yer almıştır. Diğer taraftan şarabın halk sağlığı ve tedavisinde şarap içerisinde başka bir bitki ya da bitki kökünü bekletme ve demlemeye işleminin oldukça sık tercih edildiği görülmektedir. Nitekim Mısırlılar tarafından Mandragora bitkisinin kökünün muhtemelen alkol içerisinde bekletilmesiyle elde ettikleri "Hayat Suyu" nun kişiye sağlık, canlılık ve uzun ömür verdiğine inanmışlardır.⁵⁶

Plinius The Elder, *The Natural History*'de üzüm çeşitlerini ve özelliklerini aktarırken, Cocolobis olarak isimlendirilen tatlı üzümünden yapılan şarabın, mesane hastalıklarını iyileştirdiğini anlatmıştır.⁵⁷ Timavus Dağı ve Adriyatik Denizi yakınlarında yetişen bir üzüm çeşidinden bahsetmiştir ki tıbbi amaçlar için bundan daha iyi şarap bulunmadığını söylemiştir. Eserde İmparator Augustus tarafından da tercih edilen bu şarapların, hiçbir suretle hazımsızlık ve şişkinlik gibi rahatsızlıklara sebep olmadığı da belirtilmiştir.⁵⁸ Yine Plinius The Elder, Klaudios Galenos'un Napoli ve dolaylarındaki şarapların insan sağlığına çok iyi geldiği ifadesini aktarmıştır.⁵⁹ Daha çok İtalya civarındaki şaraplardan bahsettiği eserinde Plinius The Elder, Signia'da üretilen bir şarap türünün şarap olarak kullanımından ziyade vücutta doku ve damarları sıkıştırıcı etkisiyle, özellikle ilaç olarak kullanımına vurgu yapmaktadır.⁶⁰ İtalya'da birçok yer için çeşitli şaraplardan bahsedilmişse de sağlık en ünlü olanın "Messala" şarapları olduğu açıklanmaktadır.⁶¹

4. ŞARAP TÜRLERİ VE ÖNERİLDİĞİ HASTALIKLAR

Antik Çağ Halk Tıbbın'da kullanılan birçok bitki türünün günümüz bilimsel araştırmalarına ışık tuttuğu bir gerçektir. Dioscorides'in, bitkiler ve ilaçlar konusunda yazdığı *De Materia Medica* adlı eseri, farmasötik anlamda önemli bir kitaptır. Eserde tıbbi amaçla kullanılan bitkiler arasında yer alan üzüm ve şarabın, birçok hastalığın tedavisinde kullanıldığını görülmektedir.⁶² Eserin beşinci bölümü özellikle şaraplar ve şarap türlerinin hangi hastalıklar için iyi geldiğine ayrılmıştır. Oinomeli isimli şarabın diüretik özelliğinden bahsedilirken,⁶³ Oinos Meletites'in böbrek hastalarına ve arthritli hastaların tedavisinde önerilmiştir. Şarap türlerinin her birinin ayrı ayrı ele alındığı eserde genel olarak şarabın, kolay sindirimi sebebi ile mideye iyi geldiği, iştah açıcı özelliği, uyku getiriciliği üzerinde durulmuştur. Ancak Plinius The Elder'in, Thasos şaraplarından bahsederken, olağanüstü bir özellik olarak uyku getirici özelliğinin yanı sıra bir başka rahatsızlıkta uykuyu açıcı özelliğe değinmiştir.⁶⁴ Yine Arkadia'da üretilen şaraplar için kadınların doğurganlığını artırdığı düşünülürken erkekleri sersemlettiği bilgisi yer almaktadır.⁶⁵ Şarabın bir başka ilginç kullanımı, iyi bir şarapta kaynatılan tavşan testislerinin uyku açıcı özelliğine inanılmasıdır.⁶⁶ Farklı tür şarapların vücutta aynı durum için kullanılabilmesini düşündüren bu uygulamalar aynı zamanda Antikçağ insanının mistik algısını yansıtmaları bakımından önemlidir.

Panzehir olarak kullanılan şarap türlerine de değinilmiştir. Bir kısım şarabın yılan ısırıklarına iyi geldiği, yine mide şişkinliklerinde, göğüs ve akciğer rahatsızlıklarında, konvülsiyonlarda, sarılıkta ve kadınların

⁵² Celsus, 1971: I. 3, 55-69.

⁵³ Herodotos, 1991: I. 71; VII. 84.

⁵⁴ Celsus, 1971: I. 10. 81.

⁵⁵ Celsus, 1971: I. 4.

⁵⁶ Başer, 1996: 30.

⁵⁷ Plinius The Elder, 2017: I. XIV. 4. 22.

⁵⁸ Plinius The Elder, 2017: XIV. 8. 5.

⁵⁹ Plinius The Elder, 2017: XIV. 8. 48.

⁶⁰ Plinius The Elder, 2017: XIV. 8. 22.

⁶¹ Plinius The Elder, 2017: XIV. 8. 45.

⁶² Kayıran, 2019: 201.

⁶³ Dioscorides, 2020: V. 16.

⁶⁴ Plinius The Elder, 2017: I. XIV. 117; Merianos, 2014: 259.

⁶⁵ Laflı, 2016: 22.

⁶⁶ Merianos, 2014: 258.

menstrual dönemlerinde kullanımından bahsedilmiştir. Yaralar, ülserler, böbrek rahatsızlıkları için kullanımı ve akciğer tüberkulozu tedavisinde kullanımına dahi değinilmiştir.⁶⁷

Dioscorides melikraton isimli şarabın bir nevi ballı şarap gücünde öksürük giderici ve iştah açıcı özelliğinin olduğunu söylemektedir. Plinius The Elder tarafından sadece Phrygia bölgesine has bir şarap olarak tanımlanan Melikraton, bal ve su karışımından yapılmış bir şaraptır.⁶⁸ Dioscorides bu şarabı, bağırsak yumuşatmada ve kusma işlemi için uygun olduğunu ve mide ağrısı olanlara iyi geldiğini belirtmiştir.⁶⁹ Dioscorides'in, Ephesos yakınlarından elde edilen şarabın hafif bir şarap olduğu ve mideye iyi geldiğini vurguladığı ifade edilmiştir. Siyah haşhaşın tohumlarının şarapla içildiğinde aşırı adet kanamalarına iyi geldiği bildirilmiştir.⁷⁰

Strabon, tıbbi diyetlerde kullanılan Amblada şaraplarının Pisidia kentlerinden ihraç edildiğinden söz ederken, Katakakumena Ülkesi, Tmolos Dağı, Knidos ve Smyrna'ı hem zevk vermek hem de tıbbi amaç için kullanılan çok iyi cins şarapları olduğundan bahsetmiştir, Üzüm yine bazı rahatsızlıklarda vücudun ısını düşürmede kullanılmıştır. Preoter C. Sentius'a hekimi tarafından kalp rahatsızlığında tavsiye edilmiştir⁷¹.

Theophrastus, özellikle bitkilerin tıbbi kullanımına değindiği 9. Kitabında, bitkilerin kök, yaprak ve meyvelerinin birçok hastalığın tedavisinde kullanımını anlatmış, şarap ve sirke içerisinde karıştırılarak ya da demlendirilerek hastalıkların tedavisi ve yaraların sarılması uygulamasından ayrıntılı olarak bahsetmiştir. Ayrıca tıbbi amaçla kullanılan bitkilerden en faydalıların yetiştiği Elae'de yetişen üzüm bağları ve şaraplarının diüretik olarak kullanımına değinmiştir. Bazı bitkilerin ise şarapla uygulandığında yılan, örümcek ve engerek ısırılmalarında kullanılmasına vurgu yapmış, yine bal, şarap ve zeytinyağı ile karıştırıldığında tümörlere iyi gelen bitkilerden söz etmiştir. Bazı bitkilerinse tatlı şarapla birlikte kırık tedavilerinde ve öksürükte kullanımına değinmiştir.⁷²

Plinius The Elder, Thasos (Taşoz) ve Chios (Sakız) adalarında üretilen ve Arvisium olarak bilinen şarabın en yüksek kalitede şaraplar olduğuna değinmiştir. Bunların yanında Yunanlı hekim Erasistratos, Midilli Adası şaraplarının öneminden bahsetmiştir. Yine hekim Apollodoros'un, Ptolemy'a özellikle önerdiği şaraplar arasında Pontus'ta Oretic, Neatian, Leucadian, Abraciotic vd. yer almaktadır.⁷³ Plinius The Elder, Lykia bölgesi şaraplarından bahsederken, burada bağırsakları yumuşatan yabancı asmadan söz etmiştir. Tüm bunların yanında Tıp konusunda bir numara olarak Plinius The Elder'in aktardığı şarap, Yunanistanda "bion" adıyla bilinen şarap türü olmuştur. Bu şarabın yapımını ayrıntılı olarak anlattığı eserinde, toplanan üzümlerin iyi olgunlaşmamış olması gereğini vurgulamıştır. Daha sonra sıcak güneşte kurutma işleminin ardından üç gün boyunca güneşte günde üç kez çevrilerek kurutuluşunu ayrıntılı olarak tarif etmiştir. Dördüncü gün ise fiçılara konularak güneş ısısında bekletilmek suretiyle hazırlanma aşamasını aktarmıştır.⁷⁴

5. ŞARABIN ÖNERİLMEDİĞİ DURUMLAR

Antik dünyada hastalıkların tedavisinde kullanılan şarabın aynı zamanda zararları da bilinmekte idi. Vücudu güçlendirmek için şaraptan daha faydalı bir şeyin olmadığı düşünülmeyle birlikte, aşırıya karşı da vücudun korunması gereği vurgulanmaktaydı.⁷⁵ Plinius The Elder, kusma ya da idrar yolu ile midneyi rahatlatmasıyla halk sağlığı açısından üzüm/şarabın faydalarını özellikle ayrıntılı olarak anlatırken, sarhoşluğun getirdiği zararlara da değinmiştir.⁷⁶ Şarabın kullanan kişinin akıllıca kullanması gerektiği özellikle vurgulanmış aksi takdirde vücutta onarılamaz hasarlara sebep olabileceği bildirilmiştir⁷⁷. Hippokrates eserinde tatlı şarabın, vücuttan daha kolay dışarı atıldığını, zihni daha az etkilediğini ama dalak ve karaciğerin büyümesine sebep olduğunu anlatmıştır. Yine vücutta gaza sebep olduğu, tatlı

⁶⁷ Dioscorides, 2020: V. 11-57; Scarborough, 1978: 364.

⁶⁸ Plinius The Elder, *age*, I. XIV. 20. 1-4.

⁶⁹ Dioscorides, 2020: V. 17.

⁷⁰ Scarborough, 1996: 38-39.

⁷¹ Strabon, 2009: XII. 7. 3; XIV. 1. 15; XIV. 18. 3; XIV. 17. 2.

⁷² Theophrastus, 1916: IX. 103, 261, 267, 269, 309.

⁷³ Plinius The Elder, 2017: I. XIV. 9. 1-5; XIV. 9. 29-33.

⁷⁴ Plinius The Elder, 2017: I. XIV. 10. 1.

⁷⁵ Plinius The Elder, 2017: I. XIV. 7. 2.

⁷⁶ Plinius The Elder, 2017: XIV. 28. 1-8; Jouanna-Allies, 2012:176.

⁷⁷ Jouanna & Allies, 2012: 173.

şarabın diğer tür şaraplardan daha fazla balgam oluşturduğunu bildirirken, sert beyaz şarabın idrar söktürücü ve müshil özelliği ile akut hastalıklarda yararlı olduğu ancak tatlı şarabın daha çok baş ağrısı yaptığından bahsetmiştir⁷⁸. Bu ve benzer bazı hastalıklarda Antikçağ halk tıbbında şarabın yasaklandığı durumlar da olmuştur. Örneğin Galenos eserinde, kasık lenf düğümü iltihabından ateşi yükselen hastalarda bu iltihabi durum geçene değin şarabı yasaklamıştır. Yine üşüyen hastalara şarap verilirken çok üşüyen ve pletorik olan hastalarda yasaklanmıştır, ayrıca bir organda iltihap, şiddetli baş ağrısı gibi durumlarda şarapla tedaviyi önermemiştir. Yine sindirim bozukluklarında da şarabı yasaklamıştır⁷⁹.

Tüm olumsuzluklarının bilinmesine rağmen Antikçağ insanı tarafından şaraptan vazgeçilemediği ise Roma halk tuvaletindeki bir grafitide şu şekilde özetlenmiştir. “Hamam şarap ve aşk bedenimizi mahvettiler ama hayatın kendisi de hamam, şarap ve aşktır”⁸⁰. Bu konu ile ilgili Roma’da çeşitli anlatımlarla karşılaşılmaktadır. Mecenius’un karısının kocası tarafından şarap içtiği için sopayla öldürüldüğü, Annius’un kitabında şarap mahzeninin kapısının bulunduğu çantayı açtığı için bir kadının ailesi tarafından açlığa mahkum edilerek öldüğü şeklinde anlatımlara rastlanılmıştır. Yapılan klinik araştırmalarda bugün hala kadın erkek arasında alkol kullanımının vücuda etkilerindeki farklılıklar tartışılmaktadır.⁸¹ Antikçağ Hippokrates hekimleri tarafından gerek kadın gerekse erkek vücudunda şarabın zihin üzerindeki etkisi ikinci planda tutulduğu bildirilmişse de özellikle karıştırılmadan vücuda alındığında ortaya çıkardığı fizyolojik rahatsızlıkların başında sarhoşluk özellikle tasvip edilmemiştir. Bu kapsamda Antikçağ insanı tarafından ölüme giden daha ciddi sorunlara da sebep olabildiği bilinmektedir⁸².

6. SONUÇ

Antikçağ insan sağlığı ve beslenmesi üzerinde son derece önemli rolü olduğu bilinen üzüm ve şarap, içeriğindeki bileşenlerden mineral, karbonhidrat, protein ve fenolik bileşik içerikleri sayesinde sindirim, boşaltım, dolaşım sistemi hastalıklarının tedavisinde yaygın olarak kullanılmıştır. Antikçağ günlük yaşantısında, törenlerde, kutlamalarda, ritüellerde karşımıza çıkan şarabın halk sağlığında özellikle önleyici tıpta yaygın tedavi edici besinler arasında yer aldığı vurgulanabilir.

Hippokrates başta olmak üzere doğanın iyileştirici gücüne inanan Antikçağ hekimlerince insanın doğasına ait zamansız deva kaynağı oluşturan bitkilerden biri olan üzüm ve şarabın, Antikçağ hekimlerince hem ruh hem de beden sağlığı için kullanımına vurgu yapılan kaynaklarda bedenin harici ve dahili tedavisindeki rolünün oldukça önemli olduğu görülmektedir. Antiseptik özelliği ile yaralanmalarda çoğunlukla tercih edilmiş olup, kralların tedavi protokolünde yer almıştır. Ayrıca tuz, yağ vb. maddelerle karışımı yapılan şarapla vücutta ovma ya da banyo uygulamaları şeklinde tercih edildiği görülmektedir. Antikçağ halk sağlığında çoğunlukla direk kullanımından ziyade zeytinyağı, bal ve diğer bazı maddelerle karıştırılarak; dahili vücutta alımında ise daha çok diyet tedavisinde ve kusturucu olarak tercih edildiği söylenebilir.

Ayrıca Antikçağ halk sağlığı açısından Mısır tıbbının en iyi hekimlere sahip oldukları bilgisi yanında, şarabın halk tıbbında Yunan ve Roma hekimleri tarafından çok daha yaygın olarak kullanılmış olduğunu söylemek mümkündür.

Şarabın vücut üzerindeki kuvvetli etkisinden dolayı Antikçağ halk tıbbındaki önemini vurgulanması yanı sıra kullanan kişinin şarabı doğru kullanımının önemli olduğu belirtilmelidir. Aksi takdirde bunca yararının yanında vücutta ciddi sorunlara neden olabileceği de Antikçağ insanınca bilinmekteydi.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de tedavi ediciliği olan şarabın, kullanım alanlarının aydınlatılması bakımından beslenmede olduğu kadar, tarım ve sağlık alanında alternatif turizme sağlayacağı katkı da göz ardı edilmemelidir.

⁷⁸ Hippokrates, 2018: 225.

⁷⁹ Galenos, 2018: 167, 179, 189.

⁸⁰ Daşbacak-Daşbacak, 2008: 352.

⁸¹ Onat, Hergenç, Yazıcı, Uyarel, Uzunlar, Toprak & Sansoy, 2003: 417-424.

⁸² Jouanna & Allies, 2012: 176-177.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- CELSUS (1971). *De Medicina*. WG Spencer, Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları.
- DIOSCORIDES. (2020) *De Materia Medica*. Internet Archive. See: https://archive.org/stream/de-medica/scribd-download.com_dioscorides-de-materia-medica_djvu.txt. 10.09.2020
- GALENOS (2018). *Tıp Sanatının Anayasası Tıp Sanatı Glaukon'a Tedavi Yöntemi*. Çev: Nur Nirvan, İstanbul: Pinhan Tıp Yayınları.
- HERODOTOS (1991). *Herodot Tarihi*. Çev: Mümtekin Ökmen, İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.
- HIPPOKRATES (2018). *Hippokrates Külliyatı*. Çev: Nur Nirvan, İstanbul: Pinhan Yayınları.
- HIPPOKRATES (2020). *Aforizmalar*. Çev: Eyüp Çoraklı, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- HOMEROS (2018). *İlyada*. Çev: Azra Erhat-A. Kadir, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- PLINIUS THE ELDER (GAIUS PLINIUS SECUNDUS) (2017). *Doğa Tarihi (I. ve II. Kitap)*. Çev: İnanç Pastırmacı, İstanbul: Say Yayınları.
- SEE: *THE NATURAL HISTORY*. (1855) Çev. John Bostock, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D14%3Achapter%3D3>
- STRABON (2009). *Antik Anadolu Coğrafyası Kitap: XII-XIII-XIV*. Çev: Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- THEOPHRASTUS (1916). *Enquiry into Plants and Minor Works on Odours and Weather Signs, Vol. II*, Çev: Sir Arthus Hort, Cambridge: M.A. Formerly Fellow of Trinity College.

Modern Kaynaklar

- ABOU EL-SOUD, N. H. (2010). Herbal Medicine in Ancient Egypt. *Journal of Medicinal Plants Research*, 4(2), 82-86.
- AKKURNAZ, F. B. (2016). *Eski Yunan ve Roma Kaplar-İşlevler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- BAŞER, K. H. C. (1996). Adamotu'nun Büyüsü. *Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bülteni*, (12), 30-35.
- BOMBARDELLI, E. & MORAZZONI, P. (1995). Vitis Vinifera L. *Fitoterapi*, 66(4), 291-317.
- CEVİZOĞLU, H. (1993). Antik Çağ'da İçki Kültürü; Bira ve Şarap. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (12), 66-74.
- DAŞBACAK, C.- DAŞBACAK, Ü. F. (2008). "Antik Dönem Ritüellerinde ve Günlük Yaşamda Şarap", *Ulusal Bağcılık-Şarap Sempozyumu ve Sergisi*, s. 347-352.
- ERGINÖZ, G. Ş. (1999). *Hititlerde Anatomi ve Tıp*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- FERNANDES, I., GREGORIO, R. P., SOARES, S., MATEUS, N. & FREITAS, V. (2017). Wine Flavonoids in Health and Disease Prevention. *Molecules*, 22 (2), 292.
- GHALIOUNGUI, P. (1987). *The Ebers Papyrus A New English Translation Commentaries and Glossaries*, Academy of Scientific Research and Technology. Cairo: Academy of Scientific Research and Technology.
- GORNY, R. C. (1996). Viniculture and Ancient Anatolia. Ed. Patrick E. McGovern-Stuart J. Fleming-Solomon H. Katz, *The Origins and Ancient History of Wine, (135-180), Vol 11*, Taylor&Francis: Gordon and Breach Publisher.
- JACKSON, R. (1999). *Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar*. Çev: Şenol Mumcu, İstanbul: Homer Kitapevi Yayıncılık.

- JOUANNA, J. & ALLIES, N. (2012). *Wine and Medicine in Ancient Greece: Selected Paper*. Ed. Philip Van Der Eijk, Brill,(172-193), Boston.
- KAISERMANN, J., PAWLOWSKI, M., MENDEL, Y. (2019). *Tıp Tarihi*. Çev: C. S. B. Equipment, Cambridge: Stanford Books.
- KAYA, Z. (2017). Şarap Üretimi ve Kalite. *Aydın Gastronomy 1*(2), 17-30.
- KAYIRAN D. S. (2019). Dioscorides'in De Materia Medica Adlı Eserindeki Tıbbi Bitkilerin Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki Güncel Kullanımlarının Araştırılması. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 9(2), 189-202.
- KESKİN N., GÖKÇEN, İ. S., KUNTER, B., CANTÜRK, S., KARADOĞAN, B. (2017). Üzüm Fitokimyasalları ve Türkiye'de Yetiştirilen Üzüm Çeşitleri Üzerindeki Araştırmalar. *Turkish Journal of Forest Science*, 1(1), 93-111.
- LAFLI, E. (2016). Antik Helen ve Roma Dönemlerinde Anadolu'da Bağcılık ve Şarapçılık. *Üzümün Akdenizdeki Yolculuğu-I* (Konferans Bildirileri), İzmir: Dinç Ofset Matbaa Yayıncılık.
- LEWIS, P. (1998). *Tıp Tarihi*. Çev: Nilgün Güdücü, İstanbul: Khalkedon Yayınevi.
- MAJNO, G. (1975). *The Healing Hand: Man and Wounda in the Ancient World*. Cambridge: Harvard Üniv. Press.
- MARTIN, L. H. (1987). *Hellenistic Religions*. New York: Oxford University Press.
- MERIANOS, G. (2014). *Oil and Wine in Byzantine Alchemical Recipes*. A. Pellettieri (ed.), Identità euromediterranea e paesaggi culturali del vino e dell'olio, Foggia 2014, 249-259.
- MCGOVERN, P. E. & MONDAVI, R. G. (2007). *Ancient Wine: The Search for the Origins of Viniculture*. 41, Princeton: Princeton University Press.
- MONDAVI, R. (1994). Wine and History. *National Council on Public*, 16(4), 66-69.
- MYLONAS, A. I. & TZERBOS, F. (2006). Cranio-maxillofacial surgery in Corpus Hippocraticum. *Journal of Cranio-Maxillofacial Surgery*, 34(3), 129-134.
- MYLONAS, A. I. & TZERBOS, F. (2008). Cranio-maxillofacial injuries in Homer's Iliad. *Journal of Cranio-Maxillo facial Surgery*, 36(1),1-7.
- ONAT, A., HERGENÇ, G., YAZICI, M., UYAREL, H., UZUNLAR, B., TOPRAK, S. & SANSOY, V. (2003). Alkol İçiminin Prospektif İncelemede Risk Değişkenleri, Metabolik Sendrom ve Kroner Risk Üzerine Etkileri. *Türk Kardioloji Derneği Arşivi*, 31(8), 417-425.
- OUGH, C. S. (1998). Acids and Amino Acids in Grapes and Wines. *In Modern Methods of Plant Analysis*, C. 6, Berlin, s. 92-146.
- SCARBOROUGH, J. (1978). Theophrastus on Herbals and Herbal Remedies. *Journal of the History of Biology*, 11(2), 353-385.
- SCARBOROUGH, J. (1996). Drugs and Medicines in the Roman World. *Expedition*, 38(2), 38-50.
- STANNARD, J. (1969). The Herbal as a Medical Document. *Bulletin of the History of Medicine*, 43(3), 212-220.
- ŞENSOY, F. (2012). *Hititlerde Beslenme ve Mutfak Kültürü Beslenme Antropolojisi-1*. Ankara: Hatiboğlu Yayıncılık.
- UĞURLU, M. C. (1997). Hippokrat. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 50(2), 67-78.
- ÜNAL, A. (1980). Hitit Tıbbının Ana Hatları. *Belleten*, XLIV (175), 475-495.
- YANG, J. & XIAO, Y. (2013). Grape Phytochemicals and Associated Health Benefits. *Critical Review in Food Science and Nutrition*, 53, 1202-1225.